

טעם העבודה

- ליקוט מדברי הרב זצ"ל על תפילת שמונה עשרה -

ליקוט: דן סתר

א. אבות

כל אחד ואחד מהם קנה מדרגה מיוחדת בדרכי עבודתו. ואף על פי שהיו מחולקים במדרגתם, מכל מקום עניין האחדות הוא שלם בייחוד גמור של העבודה לגבוה מעל כל גבוה יתברך. מידת אברהם, ההשגה מצד מעלת עיונו, ובה קרא באהבה בשם ד' להודיעו לכל, גם לפני הגיעו לקביעות דרך המעשה. יצחק במידתו, "פחד יצחק", הישיר ביראה, ומתוך היראה ראה את החכמה כמו שאברהם ראה את היראה מתוך החכמה. ומתוך שלמות מעלות החכמה והיראה יחדיו בא סידור ההנהגה המעשית בנחלת יעקב, בבית אלהי יעקב, "ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו".

(עולת ראייה א, עמ' רסט-ע)

וכל עיקרה של ברית אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות אבות הוא בא מצד כח הסגולה, ובעקבא דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה על ידי זכירת חסדי אבות.

(אגרת תקנה)

האבות תקנו את השכינה. הנשמות הגדולות, שעולם עתיד נשאו בלבבם, הם חשו בעצמם שהנם, הם וכל מהותם, המשך של הרצון האלהי בעולמו, המטביע את חותמו ברוח האדם, שהוא משכלל את פנימיות ההוויה על ידי עלייתו. ומתוך נשמת האבות אנו ממשיכים את קווי האורה, אנו מתפללים, מרחיבים את רצון הנעלה שלנו, את הנשגב והמרומם, שהוא רק הכוסף האלהי שלנו, בכל תפילה, ואנו מתקנים את כל העולמות, עד המקומות ששורש נשמתנו מגיע שם.

(א. תקטז)

שריד קטן מדבר גדול, הוא יקר ומעולה מדבר קטן שלם. ניצוץ אחד מאור חי האבות, מקדשותם וגבורת אלהים העליונה שבגדולתם, ההולך ואור באחרית הימים, להשיב לתחיית עולמים את ישראל, ועמו יחד את העולם כולו, על פי סדר והדרגה, הוא נעלה ונשגב מכל הקדושה הגלויה

שבתוכן של אמונה ויראה, תורה ומצוה, של ההמשך המועתק מספיחי ספיחים של בנים. יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים. ושיחה זו היא מחיה דור אחרון באהבה מסותרת. פה מתגלה התוכן הכביר של זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. נדחים הם האורים הקלושים, שרגא בטיהרא, החוצפא מגרשת אותם, ובתוכה רוח ד' נוססת. גדולי קדושי עולם יכירו את הרז ויצדיקו את קודש. הם בתומתם העליונה יחברו את תורת הבנים לשיחת האבות ועבדיהם, ותורה מעוטרת בכל הוד ובכל גבורה ובכל תפארה, תתגלה להיות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו. חזקו, אל תיראו, אור משיח מתנוצץ, גאולת עולמים מופיעה מכל החרכים. מחושך הרשעה והכפירה המנוולת, הבזויה וחדלת אישים, בוא יבוא אור עליון, אשר יעמיד במרחב רגלי ישראל, וירומם בכבוד קרן עם יודעי אלהיו, יאיר אור על כל מחשכים, ויעודד קדישי עליונים בישועת אמת. רק חסדי אבות ישארו, וכל ענוי לב אשר ידעו איך להיות בעיניהם דכאים וגיבורים יחד, אלה הם אשר יכירו אור התורה העליונה, הנובעת משיחתן של עבדי אבות, שהיא גאולתן של בנים.

(א, תשעו)

ב. גבורות

אותו הטל של תחיית המתים, הוא עצמו אותו הנושא שמלאכי השרת חיים ומתקיימים ממנו חיים איתנים, חיים שאין עמם מוות. ושפע החיים הללו הולך הוא ופועל את פעולתו, עובד הוא את עבודתו התדירית, להביא את העולם לידי מעמדו. ואין לך כל הטבה והארה שבעולם, מקטנה ועד גדולה, מחיצונה ועד פנימית, שאינה עשויה דרגה של סולם לאושר החותם העליון של תחיית המתים, של נצחון הטוב המוחלט, לא רק במובן החברותי לבד בצמצומו, כי אם במובן הכללי של כל בריה, מגודלה עד קטנה. ואותו הטל העליון, שסיגיו ומותרותיו הם הם הנותנים כח לכל מרץ החיים, עקרו ופנימיותו הוא הוא הגנוז בתורה. והתורה בהתגלמותה, גם בהסתעפות ההבטאה היותר חיצונה ומפוצלת לכל ערכי החיים והדמיונות המתוארים, היא היא התגלמות עצמית של אותו הטל העליון שמחיה את המתים. וכל העוסק בתורה טל תורה מחייהו, כי טל אורות טלך.

(ה, רפג)

התענוג הנפלא של תחיית המתים, באור החיים של עדן העליון של טל אורות טלך, הוא משעשע את הצדיקים ומשמחם בשמחה עליונה תמיד, עד שכל ההפסקה שבין ההווה להעתיד הגדול הזה, וההרפתקאות שבינתיים, אינה נחשבת אצלם למאומה, ובטלים הם ממש כניצוץ קטן לפני גלגל חמה. וכל אור גדול זה הושיטו לנו אבותינו בתיקון ברכת תחיית המתים בתפילה.

(א, תשב)

טהרה מידותית ומעשית צריך האדם כדי שלא תעוכר ההופעה השכלית שלו, למען יוכל להרגיש יפה את עדן העתיד. וזאת הטהרה היא הגורמת שיסוד עולם הבא נעוץ הוא באושר של תחיית המתים. הבטחון בישועת ד' הכללית שיעשה לעולמו, רק היא היא הממתקת את כל החיים כולם, ואין השמחה נפרעת כלל ממה שאין היחיד בטוח בעצמו על דבר גורלו ביחש לאושר הגדול ההוא. מלא חפץ לב הוא בידעו שהטובה עתידה לבוא, שהעולם הוא מתוקן לאושר, שהמציאות כדאית היא להברא. לולא האמנתי לראות בטוב ד' בארץ חיים, למה נקוד על לולא, אמר דוד לפני הקב"ה, יודע אני שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יהיה חלקי עמהם (ברכות ד ע"א). ובכל זאת הוא מאושר אושר ודאי, אושר הבא מתוך שאיפה אצילית, התופסת תמיד את המציאות, את התיאוריה הכללית.

(ה, צד)

ג. קדושת השם

"ואמר רבה בר חנינא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט. חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט" (ברכות יב ע"ב).

ענין הקדושה הוא, שכל הפעולות הן לתכלית טוב וקדושה, ואפילו הפעולות השפלות, כי אין בפעולות הקודש פעולה שהיא לתכלית שפל כלל. על כן, האיש הקדוש- כל מעשיו לשם שמים. אך יש הבדל בין גילוי קדושת הנהגת השם יתברך הראויה לשם מלך ובין גילוי קדושת הנהגתו הראויה לשם אלוהות. כי מצד הכלל "קילוסו של הקב"ה עולה גם מן הרשעים" (שמו"ר פ"ז) ויש בהם צורך לעולם, אלא שהרשע יגמול רעה לעצמו שבחר בדרך הרע. והנה המלך מבחין בין טוב לרע, ואת הרע הוא מכלה ואינו סובלו כלל, אמנם מצד המידה האלהית הכל נכלל בכלל הטוב, כי הרע יסובל מצד שכשישובו החוטאים יהפך לטוב. והנה כל השנה סובל הקב"ה את הרע, כדי שישבו ממנו בעשרת ימי תשובה. על כן נקרא האל הקדוש, כי מצד היכולת האלהית גם הפעולות השפלות, הרעות, הן לתכלית קדושה. אבל בעשרת ימי תשובה נקרא המלך הקדוש, שאז הגיע זמן שעל החוטאים לשוב, ואם לא ישובו ח"ו יתנהג עמהם במידת משפט, וקדושת המלכות היא מתגלה בזה, שאינו סובל דברים רעים ושפלים. נמצאת הקדושה מצד מידת האלהות היא שאפילו הדבר הרע הוא לתכלית טוב ועומד להיות מתוקן, והקדושה שמצד המלכות היא שאין רע במציאות והרע נדחה, ונשאר רק הטוב, וממילא בשעת הנהגת האלהות במידה של האל הקדוש הוא האוהב צדקה גם כן עם המשפט, הצדקה היא לסבול את הרע עד זמן המשפט, ואהבת המשפט היא שעל כל פנים הרע נסבל באופן שיצא ממנו טוב, ולא שייך לומר עצם המשפט, כי אינו נגלה עדיין, מה שאין כן בעשרת ימי תשובה, שהנהגת המלך הקדוש נתגלתה לדחות את הרע לגמרי, שאז המלך מתעצם רק במידת המשפט וצדיקים לבדם ירשו ארץ.

(עולת ראייה א', רעב-רעג)

ד. דעת

"אמר רב אמי גדולה דעת שנתנה בתחילת ברכה של חול" (ברכות לג ע"ב). גדר הדעה הוא להשתמש בכל דבר, גם השפל שבתשמישים, לתכלית המעלה. והנה, בשעה שהאדם עוסק בעניני מעלות וקדושה, אפילו לא תהיה דעתו גדולה, נקל הוא שיעשה הדברים לתכלית השלמות, אבל כשעוסק בעניני חול צריך דעה הגונה לשעבדם לתכלית המעולה, כדת חכם הרואה את הנולד, ועל זה נאמר "בכל דרכיך דעהו", שאמר בר קפרא (שם סג ע"א) שהיא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה, וזהו בכלל מאמר חז"ל "כל מעשיך יהיו לשם שמים", שכתב הרמב"ם בחמישי משמונה פרקיו, שהוא מאמר מופלא ונאמר בכח אלהי, שחברו בו אחרים ספרים ולא השלימוהו. על כן, בתחילת ברכות של חול, כשיוצאים מעניני הקדושה ופונים לעניני החולין, צריכים להקדים ברכת הדעה ותפילתה, שאז גם עניני החול קדושים יהיו.

(עולת ראייה א', רעג-רעד)

על כן חובה גדולה על כל חכם מישראל לצרף דיעותיו, שתהיה ההשפעה המוסרית שלו השופעת מיראת השם יתברך וקדושתה של תורה צרופה ובחונה ככסף וכזהב מזוקק, באופן שהכל יראו שרק אז יתבסס יפה המוסר האנושי, כשיהיה דבר ד' למעוז לו.

(פנקס י"ג, פסקה עג)

עיקר החכמה הוא להסיר מסך הסכלות.

(שם, פסקה קט)

הדיעות הרעות מסבבות קלקולים מוסריים והירוסיים חברותיים ומעשיים, גם כשהן על פי הצד הגלוי שבהן אינן נוגעות בתחום המעשה והמוסר. הסיבה של אי הנגיעה אינה אמת מוחלטת, אלא שהיא באה מקוצר הדעת של האדם, שאיננו יכול למצות את החשבון של המסקנות המעשיות הבאות מתוך הדיעות ההן, אבל התכונה הנפשית פועלת היא, ביחיד ובציבור, על פי דחיפה טבעית על פי המסקנות החבויות ברוחה פנימה. ואם לפעמים אין ההירוס והרשעה המעשית מתגלה בחיים, אין השיטה בעצמה הסיבה לזה, כי ארסה בקרבה כבר גמור הוא, אלא שלא יכלה עדיין לחדור בעד כל אותן השבכות של המוסר והצדק, הנובע מהמידות והדיעות הטובות שהושפעו עליהם מימים

הראשונים, או משפעת הדורות שקדמו, שהישרות והתום היה מאיר את דרכם בחיים. והוא הדין לדיעות של אמת, שגם בהיותן בתכלית ההפשטה, ורחוקות מהעולם המעשי, הנן פועלות על השטח המעשי, להפרותו במעשים טובי וביחוסים טובים, ומצמיחים הם ברכה בארץ. וזאת היא המגמה של ההדרכה הטובה אשר לאמונה ומסורת אבות, ההולכת וחותרת לה את מסילתה במעמקי החושך אשר למחשבותיהם של בני אדם, עד שסוף כל סוף תחדור האורה הגדולה של האמת העליונה, להצליח בה את החיים בכל ערכיהם.

(ג, טה)

ישנן דיעות כאלה, שעל פי טבען הן משובבות דעתו של אדם, מאבדות את הרגש של האחריות המוסרית, מקלקלות את ההתחברות הציבורית, ממעטות כבוד הכלל, וכיוצא באלה החסרונות. והן כשלעצמן יכולות להיות גם דיעות של אמת, ומכל מקום יש להן כל חומר של דיעות שקריות, מפני הנזק הכרוך בעקבן. בדיעות כאלה יסוד החסרון הוא דבק בצורה הדיבורית שלהן, ולא בעצמן, ומתוך כך אין שום אפשרות להתיר ללמדן ברבים, ולהוציאן בניב שפתיים. בעומק המחשבה יכולות הן להיות מוסברות, וכל זמן שהן במחשבה לא יסבבו שום היזק, כי אם תיקון, לפי אותה המידה של האמת הנמצאת בהן.

(ד, ב)

תכלית הכל הוא לדעת את ד'. כל מה שהחכמה מתגדלת באדם ובעולם, צריכים תמיד להתחיל מראשית הכל. אבל כמה מכאיבה היא דעת ד' חשובה, כשהיא אינה פוסקת מלהדאיב נפשו של אדם, היא מארה שמכלה את כל, בולעת היא את כל מרץ, כל כח וכל כשרון, מהפכת היא הוד לדוה. הוי לה לידיעה ושאיפה רוחנית, שאינה עומדת על הבסיס הרחב של כל הצרכים הגשמיים הישרים, שלאדם היחידי ושל החברה. עצלות הדעת וחלישות, הגורמת לאדם לפול בשחיתות של תעותועים, מגלמת בתוכו מין נטיה רוחנית, שכל תוכן גשמי ישר נדמה לחטא לעיניה. וזאת היא העוכרת את הכל, וזאת היא הרשעה והפתיות, שאור ד' ההולך ומתעלה מגרשו בכל כח מן הארץ.

(א, תסט)

שיחונני ד' דעה בינה והשכל בתורה הקדושה ויראתו, ויותר לא אבקש וכולא ביה.

(אגרות הראיה א, א)

ה. תשובה

התשובה היא ההרגשה היותר בריאה של הנפש. נשמה בריאה בגוף בריא מוכרחת היא לבוא לידי האושר הגדול של תשובה. והיא מרגשת בה את העונג הטבעי היותר גדול. פליטת החומרים המזיקים פועלת פעולתה הטובה והמבריאה בגויה כשהיא שלמה בתכונתה, והרקה רוחנית של כל מעשה רע וכל רשומים רעים ומקולקלים הבאים ממנו, של כל מחשבה רעה ושל כל רחוק מהתוכן האצילי האלוהי בכלל, שהוא יסוד לכל רע, לכל גסות וכיעור, מוכרחת היא לבוא, כשהאורגן בריא מצדו הרוחני והגשמי יחדיו.

(אורות התשובה ה, א)

מבלעדי מחשבת התשובה, מנוחתה ובטחונה, לא יוכל האדם למצוא מנוח, והחיים הרוחניים לא יוכלו להתפתח בעולם. החוש המוסרי תובע מהאדם את הצדק והטוב, את השלמות- והשלמות המוסרית כמה רחוקה היא מהאדם להגשימה בפועל, וכמה כוחו חלש לכוין מעשיו אל הטוהר של אידיאל הצדק הגמור! ואיך ישאף אל מה שאיננו ביכלתו כלל? לזאת התשובה היא טבעית לאדם- והיא משלימתו. אם האדם עלול תמיד למכשול, להיות פוגם בצדק ובמוסר, אין זה פוגם את שלמותו, מאחר שעיקר יסוד השלמות שלו היא העריגה והחפץ הקבוע אל השלמות. והחפץ הזה הוא יסוד התשובה, שהיא מנצחת תמיד על דרכו בחיים ומשלימתו באמת.

(שם שם אות ו)

כשהאדם שב בתשובה, ואיננו מניח את תשובתו אף על פי שיש בו הדברים המעכבים את התשובה, שנדמה לו שאינו יכול לשוב עליהם, ומכל מקום הוא אוחז ברעיון התשובה, סוף סוף יבוא גם כן לשוב מאותם הדברים המעכבים את התשובה, ואז תהיה אורת תשובה למפרע גדולה מאוד, ומתוך יציאתה מן המצר, מתוך העיכובים הגדולים, תפעול בכח עז וחזק מאוד, ותהיה מהמינים הנבחרים של התשובה.

(ח, נט)

כל חטא מדאיב הוא את הלב, מפני שסותר את האחדות שבין האישיות הפרטית עם כל ההווה כולה. ומתרפא רק על ידי תשובה, שזורח עליו בה אור השפע העליון של האידיאליות אשר להויות המציאות, ובזה חוזרת ההשויה הכללית וההתאמה לההווה להופיע בתוכו, ושב ורפא לו. אמנם יסוד הצער איננו עצם החטא, כי אם יסודו, ותוכן מהלך הנפש שנעשה הפוך מסדר הישות הזורחת באור הישר האלהי בכל המצוי, המאורגן באחדות וכיוון מעולה.

(ג, קפג)

צריכים להעמיק מאוד באמונת התשובה, ולהיות בטוח שבהרהור תשובה לבד גם כן מתקנים הרבה את עצמו ואת העולם. ומוכרח הדבר שאחר כל הרהור תשובה יהיה יותר שמח ומרוצה בנפשו ממה שהיה בתחילה. וקל וחומר כשכבר בא הרהור לידי הסכמה של תשובה וכשהוא מחובר בתורה וחכמה ויראת שמים, ומכל שכן כשהתכונה של האהבה האלהית מפעמת בנפשו.

(אורות התשובה ז, ו)

כששוכחים את הנשמה העצמית, כשמסיחים דעה מלהסתכל בתוכיות החיים הפנימיים של עצמו, הכל נעשה מעורבב ומסופק. והתשובה הראשית, שהיא מאירה את המחשכים מיד, היא שישוב האדם אל עצמו, אל שורש נשמתו, ומיד ישוב אל האלהים, אל נשמת כל הנשמות, וילך ויצעד מעלה מעלה בקדושה ובטהרה. ודבר זה נוהג בין באיש יחידי, בין בעם שלם, בין בכל האנושיות, בין בתיקון כל ההווה כולה, שקלקולה בא תמיד ממה שהיא שוכחת את עצמה. ואם היא חפצה לשוב אל ד', ואת עצמה היא אינה מכווננת לקבץ את נדחיה, הרי היא תשובה של רמיה, שתשא על ידי זה את שם ד' לשוא, על כן רק באמת הגדולה של התשובה אל עצמו, ישוב האדם והעם, העולם וכל העולמים, ההווה כולה, אל קונה, לאור באור החיים. וזהו הרז של אורו של משיח, נשמת העולם, שבהאירו ישוב העולם לשורש ההווה, ואור ד' עליו יגלה. וממקור התשובה הגדולה הזאת, ישאב האדם את חיי הקודש של התשובה האמיתית.

(ח, ריג)

1. סליחה

החטא סותם את ההארה של החכמה העליונה, שדרך גילויה הוא בא מצד ההרמוניה המתמימה של הנשמה שהדעת והרצון הם באחדות מחוטבה. כל חטא מעשי קורע הוא את האחדות האידיאלית הזאת, מעמיד הוא את מעגל החיים מחוץ לה, ואין ההופעה המפכה כמעין זך הולכת שוב להשפיע לאותו הרצון המחולל, עד אשר ישוב וניחם, ואור התשובה, לפי ערך בהירות הכרתה ועומק הסכמתה, תשיב אל ההרמוניה לאיתנה. השיבה לי ששון ישער, ורוח נדיבה תסמכני.

(ג, סח)

בחוש רואין איך כל חטא מחשיך את עיני השכל, ונוטל את הזוהר העדין של ההרגשה הטהורה.

(א, תשע)

ז. גאולה

טהרת האחדות האלוהית המושרשה בכנסת ישראל, היא נותנת לה את כל צביון חייה. והמעלה הישראלית מתבלטת בזה, שהיא זקוקה כל כך לאותו אור החיים האלהיים, עד שמבלעדיו אין לה תוכן של חיים עצמיים. ותכונה זו שרויה היא בנשמת האומה, וחודרת באופי החיים של כל יחיד מזרע בית ישראל, בין מדעתו בין שלא מדעתו. וזאת היא דרגת הקודש העליונה, שנותנת לישראל את כל היפעה, כל הנצח וההוד. והיא היא המבטחת בזרוע עזה את בטחון הגאולה, המתרוממת מימות עולם, וחודרת במלכות כל עולמים, שמתוך סגולתה העליונה תופיע בהדר יקרה גם במערכות החוצפא אשר בעקבתא דמשיחא, לפאר גם בכוחה את פאר חי העולמים, ולעטר ישראל בתפארה. (ח. עה)

החיים הממשיים של היהדות, אינם מתגלים כי אם בשיבת האומה לארצה, שהיא המסילה הסלולה לשיבתה לתחיה. כל העליונות שברוחה ובחזון לבה יקומו ויחיו, כפי אותה המידה שהיסוד המעשי יתפוס מקום להחיות את החזון המתעלף.

(א. לח)

כשכח ישראל גדול, ונשמתו מאירה בקרבו בהופעה, וענפיו המעשיים מתוקנים בסידור מלא, בקדושה, ביחוד ובברכה, במקדש וממשלה, בנבואה וחכמה, או ההרחבות לצד החול, לעינוגי החושים הרוחניים והגשמיים, להצצה חדירית ופנימית לתוך חייהם של המון עמים ולאומים שונים, למפעליהם וספרויותיהם, התגברות עז החיים הטבעיים, כל אלה טובים הם, ומסוגלים להרחיב את אור הטוב. והתחום רחב הוא, י"ב מיל כמחנה ישראל כולו, הכופל באמת את כל העולם כולו באיכותו. יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. משחשך האור, משגלתה שכינה, משנעתקו רגלי האומה מבית חייה, החל הצמצום להיות נתבע. כל עז חילוני עלול להיות לרועץ, כל יופי טבעי וחשקו עלול להאפיל את אור הקודש ותם הטהרה והצניעות, כל מחשבה שלא נתגדלה כולה במחנה ישראל יכולה להרס את כל סדר האמונה והחיים הישראליים, כל שמינות קטנה מביאה לידי בעיטה. ומכאן בא העוצב והסיגוף, הקדרות והפחדנות. וביותר ממה שפעלו אלה על החיים הגשמיים, פעלו על החיים הרוחניים, על רוחב המחשבה, על תעופת ההרגשה. עד אשר יקיץ הקץ, שקול קורא בכח, הרחיבי מקום אהלך, ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי, האריכי מיתריך ויתדותיך חזקי, כי ימין ושמאל תפרוצי, וזרעך גויים ירש, וערים נשמות יושיבו. והתחום של אלפיים אמה הקצר, הולך הוא ומתרחב כמידת ישועתן של ישראל, שהולכת ואורה קמעא קמעא.

(א. תרטו)

ז. רפאנו

הבריאות צריכה להיות נחמדה מאוד ואהובה, שרק בגוף בריא יש מקום לבקשת תענוג, במקום שבגוף חולה אין שום חפץ כי אם הסרת מכאוב, אם כן רק עם הבריאות כשהולך משרים בדרך הטובה, יוכל להתענג על ד'.

(פנקס י"ג פסקה קטז)

גדולה היא תביעתנו הגופנית, גוף בריא אנו צריכים. התעסקנו הרבה בנפשיות, שכחנו את קדושת הגוף, זנחנו את הבריאות והגבורה הגופנית, שכחנו שיש לנו בשר קודש לא פחות ממה שיש לנו רוח הקודש. עזבנו את החיים המעשיים, את התבררות החושים, את הקישור הישר עם המציאות הגופנית המוחשית, מפני איזו יראה מטושטשת, מפני חוסר אמונה בקדושת הארץ, אמונת זה סדר זרעים, שמאמין בחי העולמים וזורע. כל תשובתנו תעלה בידינו, רק אם תהיה עם כל הוד הרוחניות שבה תשובה גשמית, יוצרת דם בריא, בשר בריא, גופים חטובים ואיתנים, רוח לוחט שורה על גבי שרירים חזקים. בגבורת הבשר תאיר הנשמה הנחלשת, תחיית המתים בגויות.

(ג. רעג)

כשעם הקודש יהיה בריא וחזק בגופו, תתגבר ותתחזק הקדושה בעולם. כשילדי ישראל יהיו חזקים, בריאים ומוצקים, יהיה אויר העולם קדוש וטהור. כל תוכן גשמי של צדיקים, מעלה את העולם כולו ברוחניותו, ואין צדיק בעולם שיגיע לקרסוליה של כנסת ישראל כולו, ומוכן בזה, שהבריאות והיתרון הגשמי של כללות ישראל, זהו היסוד לאור העולם, לקודש העולם, לגילוי האלהות בעולם, לטהרת המידות, לרוממות הצדק והופעת המוסר בנצחוננו בעולם. ביחס לחיבורו של כל יחיד עם כללות האומה, כל אחד מישראל הוא צדיק וקדוש. כל דבר גשמי ישראלי הוא מכון לקדושה ואצילות עליונה. פיתוח אומץ הגופני שבישראל יוציא מן הכח אל הפועל אימוצי נשמה נפלאים, ואורה העליון של תורה ימצא את הבסיס האיתן הראוי לו, ויקומו לנו מאורי עולם, אנשי רוח אלהים, כבירי כח, שרים עם אלהים ועם אנשים ויכולים להם.

(ג, רעד)

החלישות והעיפות הינן מבוא לכל המידות הרעות. הן מעוררות את העצבון, והעצבות מביאה את הכעס ואת הגאווה, את הקנאה ואת המשטמה, ואת כל הנטיות היותר שפלות. לזאת, ההנהגה של בריאות, של האומץ הגופני, היא עבודת הקודש בעד הכלל ובעד הפרט. החלישות גורמת שימשיך האדם אל הבשר את האימוץ הנפשי שלו בכונה כדי להחזיק את עמדתו, ובזה הוא מוריד את הזרמים הנפשיים ממקום מעלתם וטהרתם, והודם ובהירותם נפגמים. האומץ הגופני המספיק, מניח הוא את כוחות הנפש ללכת בעצמם במרוצתם ומעופם, ועל ידי חיים מוסריים במעשה, על ידי אור תורה ונר מצוה, הנם הולכים ושוטפים בשבילי האורה, מנשאים את האידיאלים הגנוזים במעמקי הלב, ומעוררים את הרצון לשאוף אל הקודש, אל הנשגב והטוב, ומדריכים על ידי זה את כחות החיים והמעשה אל כל טוב ונחמד. חשבון הנפש נעשה צלול מבלי מועקה, והענוה הטהורה, שפלות הרוח ודכאות הנפש הנקיה והבהירה, בוא תבוא בחשבון צלול ונועם פנימי, וענות חן מרטיבה תמיד את הנפש. ענוה ובושת פנים ממחקות את הסאה של מרץ הכוחות, כשהם חפצים לצאת חוץ מגדרם, וצוררים אותם בצרור חיים עדינים פנימיים, ומוסיפים בהם אומץ להוסיף לקח וחיים טהורים. על ידי החולשה הברשית, צריך האדם לאגור אל קרבו ציורים מאמצים, והציורים המאמצים המלאכותיים והחולניים מעוררים גסות הרוח, גאווה עכורה, ועזות מצח מדולדלת. כל הוד וכל יופי מוכלל ומרום, נשכח, והצבעים הבהירים, הנוחים והנעימים, של הבטחון והאומץ הפנימי, המחובר עם הענוה הטהורה ובושת הפנים והצניעות הנאווה, משתכחים. וכמו שהדבר נוהג באישיות יחידית, כך הוא נוהג בקיבוצים, ובאומה בכללה. אומה חלושה ודלולה מוכרחת היא להתאמץ באימוץ מלאכותי, שמעורר בקרבה מידות מזוייפות, וגאווה בלתי נורמלית. חסד גדול עשה הקב"ה עם ישראל שאזרם בגבורה פנימית, ביחד עם החולשה והרפיון הדכאוטי של הגלות. בכל זאת צריכים הם מדוי הגלות, והמדויים הקדומים בכלל, רפואה על ידי תוספת גבורה. והגבורה צריכה להיות בכל המדרגות, גם באוצר החומריות, ועל גבי בסיס תחתית זה, יפרח כל קודש וכל נשגב, כל הוד וכל גודל.

(ה, קסז)

ט. ברכת השנים

חיים של עושר וכבוד. יש עושר שנוטל את הכבוד האמיתי מבעליו, כיון שמסיר ליבו משלימות האמיתית כי ירום לבבו. על כן יבקש שיהיה הכבוד שהוא שלימות הנפש, דבק עם העושר. (עין איה, ברכות פרק ב' פסקה לה)

אפילו בשעה שהם פורשים לדבר עבירה יהיו כל צרכיהם לפניך. ואולי תיכלל בזה עוד התנצלות, כי אמנם במידת ההסתפקות ימצא האדם לחמו לשבר רעבונו בכל מקום, אבל מה יעשה האדם האנושי, כי אכף עליו הרגלו, עד שרבו הצרכים שמרוב הרגל נעשו המותרות כמוכרחות, ובזה הכביד עליו עמל בקשת טרפו. כי אמנם השיעבוד לההרגל הוא דבר עבירה בהתחלתו, אבל אחר שכבר הוא מושל עליו בהיותו טבע שני לא יוכל לצאת מממשלתו. על כן יבקש שיהיו כל צרכיהם, אפילו המותרות שכבר התרגלו בהן, לפניך, ובזה תקטן האשמה של הפרישה הרחוקה לבקש פרנסתו. כי

על בקשת דברים מותרין אין הברית כרותה שתמצא בכל מקום. ומי שנעשה עבד להרגלו הוא נמצא מוכרח למשוך עולו ולא יוכל להמיש צווארו ממנו גם ברצותו בזה בכל לבבו ונפשו.
(עין איה ברכות פרק ד' פסקה נב)

שלישית, תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. קרוב לעת העבודה החברותית מתנערים הגורמים היסודיים שבחיי החברה לעבודה, שהמה תנועות חיי המשפחה, שיסודם גידול הבנים ואהבת המשפחה בכלל, המתפתחים מתוך הכרח החיים. התינוק מבקש לו חיים משדי אמו, האשה שעליה ההכרח לחלוץ שד מבקשת פרנסתה מבעלה, וכה הולך הכח המעורר הלוך וגדול, לעורר לעבודה ולמעשה, עד שעל ידי דחיפות הללו ימצא מעמד החברה ביום עומד בשכלולו כפי עצת ד' האומר לעולם תבנה, "לא תהוה בראה לשבת יצרה" (ישעיה מה, יח).
(עין איה ברכות מהדו"ב פרק א' פסקה טו)

והנה הגוף והממון, שניהם הם בסיסים טובים להמעלה הרוחנית שהיא יסוד התורה, תיקון השכל, ותיקון המוסר, וכמה פעמים מזדמן שהם עומדים כאויבים זה לזה. המוסר מדלדל כשאינו (מובן) [מבין] כל צרכו את החפץ לחיזוק הגוף ולהרחבת חיי החברה הקיבוצית, שיסודה הוא הקניין המספיק יפה לכל צרכי החיים.

(עין איה שבת פרק ב' פסקה רפד)

ראוי שילמד האדם [את] עצמו או להסתכל ולהבין מה היא ההצלחה, שיסודה באמת, שהיא מצלחת את האדם בגופו ונפשו, מביאתו לחיי עד וממלאתו חדות לב ושלוות צדיקים בחיי הבלו, ומה היא ההצלחה הכוזבת, שרוב בני אדם רודפים אחריה, הצלחת העושר, מבלי להקפיד על האמצעים והדרכים שעל ידם תהיה קנויה להם כו'.

יש עוד הערה, שמצד עצמה לא יחשק לב אדם הישר לרדוף אחרי הצלחה, ששמחתה היא רק חיצונית. לעין הרואה מבחוץ ידמה, שיש שמחה בלב שוכן בארמנות מרווחים, ומרבה חגים ושאון עליזים, אבל באמת הלב ריקן, הידיעה הפנימית שבקרב נפשו, שחיייו הם אפס ותהו, שמאומה לא ישא בעמלו, ושאינו עושה טוב ואינו מועיל בחייו והצלחתו, לא לעצמו ולא לעולם. הרעיונות הללו יגזלו השמחה התמידית האמיתית מאלה המתמכרים להצלחה החיצונית.

(עין איה שבת פרק ב' פסקה א)

בנין הארץ, היסוד הראשי, החקלאות, הלא היא אצל כל העמים רק גורם כלכלי חיוני פשוט, אבל העם אשר הנושא שלו כולו הוא קודש קודשים, וארצו, ושפתו, וכל ערכיו כולם קודש הם, כי הוא כולו ממלא את ביטוי הקודש של כל האנושיות וכל היקום כולו, ובכל מקום שקווי אור קודש משתלחים לברכה אינם כי אם ענפים מגזע מטעיו, הרי גם חקלאותו כולה היא ספוגת קודש, והקודש הזה שביסוד החקלאי מובלט הוא על ידי זה שחגיגת ראשית הקציר, העומר, עולה הוא למדרגת הקודש היותר עליונה, והקרבת המקודש עמו הוא קרבן ציבור שדוחה את השבת.

כו' הרמז הגדול שיש כאן כי החקלאות הארץ ישראלית בישראל, יסוד ישובו ובנין נחלתו- נמשכת היא ממקור הקודש באומה קדושה זו, ואם כי כל העבודה החקלאית בגילויה והתמשכותה המעשית, הרי היא מכלל מלאכת החול ואסורה בשבת, אבל הקרבן של חגיגת ראשית הקציר מהחל חרמש בקמה מוכרח להיות עולה למדרגת הקודש של הציבור הקבועה הדוחה את השבת, ואז האומה יודעת בכללותה איך לנצור את אישון עינה, את קדשיה כולה, את דבר ד' אשר עמה, את התורה ואת המצות שהם חיי סגולתה.

(מאמרי הראי"ה עמ' 179-180)

1. קבוץ גלויות

ארץ ישראל היא מיוחדת לסגולת אהבת השם יתברך. על כן ההדרכה של עם ד' בארצו צריכה להיות על פי דרכי האהבה, לא על פי דרך של יראת העונש שאין ראוי להשתמש בה בקביעות כו' על כן הדרך האחד המיוחד לרומם קרן ישראל בארץ ישראל הוא להרחיב המוסר שמאהבת השם יתברך ואהבת עמו וארצו.

(פנקס י"ג פסקה טא)

היהדות בגולה, לולא היניקה שהיא מקבלת מטל החיים של קדושת ארץ ישראל לא היה לה בסיס מעשי בעצם, כי אם על ידי חזון הלב, המיוסד על ציורים של תקווה ושל הגות-יקר, מצד העתיד והעבר. אמנם יש קצבה כמה כוח יש בחזיון לב זה לישא עליו את משא החיים ולסול בכוחו נתיבה לחיי עם, והקצבה נראה שכבר מלאה צבאה. על כן יורדת היא היהדות בגולה פלאים, ואין לה תקווה כי אם לנטע אותה במקור חיים של חיים ממשיים, של קדושה עצמית, שאינה מצויה כי אם בארץ ישראל. אפילו ניצוץ אחד של החיים הממשיים הללו יחיה המון גדול ורב של חיים חזיוניים. החיים הממשיים של קדושת היהדות אינם מתגלים כי אם בשיבת האומה לארצה, שהיא המסילה הסלולה לשיבתה לתחייה, וכל העליונות שברוחה ובחזון ליבה יקומו ויחיו כפי אותה המידה, שהיסוד המעשי יתפוס מקום להחיות את החזיון המתעלה.

(אורות, אורות התחיה ח)

הבדל עצום ונשגב בין תורת ארץ ישראל לתורת חוץ לארץ. בארץ ישראל שפע רוח הקודש מתפרץ לחול על כל תלמיד חכם שמבקש ללמוד תורה לשמה, וקל וחומר על קיבוץ של תלמידי חכמים, והרוח הכללי, השופע בנועם והולך ומתפשט, הוא הרודד את הפרטים, הוא המרחיב את ההלכות, הכל מלמעלה למטה. מה שאין כן בחוץ לארץ. רוח כללי קדוש אי אפשר לשאוף באויר טמא ועל אדמה טמאה. אלא כל פרט ופרט מן התורה מעלה איזה ניצוץ, איזו הארה, להתקרב אל רוח אלהים חיים, השוכן על עמו פה בארץ חיים.

(אגרות א, קיב)

אותה ההפרדה שיש בתכונת הנפש, ובמצב הפנימי המורגש, בין הדבקות האלהית ובין התורה והחכמה, באה מתוך נפילה, מתוך שמץ עבודה זרה, שמחשיך עיני הבריות וגורם חושך לעולם. כל מה שהנשמה מתקרבת יותר לתורת ארץ ישראל, מתאחדת בקרבה התורה והחכמה והדבקות האלהית. וכשיסוד אור אוירא דארץ ישראל מתגבר עליה, הרי התורה והחכמה והדבקות, יחד עם כל השיג והשיח אשר לחברת האדם, וכל מפעל ומעשה של כל מפעלות אדם בדרך ארץ, בתיקון חברה וישוב מדיני, בכל דרכי שלום ותרבות, בכל לשון וספר, בכל כאשר לכל אור קודש מתגלה, אור קדושה מתנוצץ, והחיים כולם מתגלים בהדר טובם האלהי, השופע בהם ומתבלט על ידם. "אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך, נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך. נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו, מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים" (תהלים סה, ה-ו).

(ז, קטז)

ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של התאגדות הכללית, והחזקת הקיום החומרי או אפילו הרוחני שלה. ארץ ישראל היא חטיבה עצמיתית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה. ומתוך כך אי אפשר לעמוד על התוכן של סגולת קדושת ארץ ישראל, ולהוציא אל הפועל את עומק חיבתה בשום השכלה רציונלית אנושית, כי אם ברוח ד' אשר על האומה בכללה, בהטבעה הטבעית הרוחנית אשר בנשמת ישראל, ששולחת היא את קוויה בצבעים טבעיים בכל הארחות של ההרגשה הבריאה, ומזרחת היא את זריחתה העליונה על פי אותה המידה של רוח הקדושה העליונה הממלאת חיים ונועם עליון את לבב קדושי הרעיון ועמוקי המחשבה הישראלית.

(ז, יג)

וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה, וכל ישראל יושבים עליה, מסודרים בכל סדריהם, מקדש, כהונה ונבואה, שופטים ושוטרים וכל תכסיסיהם, אז חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה, פורחת ומעלה נצה, ומתחברת לתורה שבכתב בכל שיעור קומתה.

(ב, טא)

יא. הישבת המשפט

מהלך המשפט האלוהי התמידי, בכל השנה, הוא בדרך צדקה, להעלים עין מסוררים ולהמתין להם לתשובה, שעבירה גוררת עבירה ומטמטמת הלב ומקשה את אפשרות התשובה, והשם יתברך הבוחן לבבות יודע כוח יצרנו וקושי התשובה, שגם מי שהפסיד לנפשו ומסר עצמו ביד יצרנו מתחילה, שאם היה מרחיק עצמו מכל רע לא היה מושל עליו כלל, אדרבא "ואתה תמשול בו" (בראשית ד, ז), מכל מקום עכשיו שכבר נאסר ביד יצרנו הרי הוא כאנוס. אבל, בעשרת ימי תשובה פותח הקב"ה שערי תשובה לרווחה, שקדושת הימים גורמת הכרעת היצר הרע, שלא יוכל לעכב את האדם מתשובה, ובעת רצון גדול כזה, שסלק השם יתברך את הכוח המעכב והאדם שוב אינו אנוס, אז מופיע הוא במידת המשפט בעצמיותו העליונה.

(עולת ראייה א' עמ' רעז)

עיקר דעת ד' היא עשות חסד משפט וצדקה (ישעיה כח, יג). ורשע באמת הוא מי שאינו נוטה לחסד ולמשפט ולצדקה.

(פנקס י"ג פסקה סג)

העונשים החברתיים, ביחוד בשביל היזק ממון, יש להם שני מקורות נפשיות, טוב ורע. האחד נובע מתוך ההכרה שאסור לעשות עולה, והעושה עול צריך שיוסר, כדי שתתחזק ההכרה הטובה הזאת. והשני בא מתוך צרות עין, שהאיש האחר אין לו ליהנות בשלי, או לנגע בשלי, מפני שההרגשה של השלי ושל האני היא חזקה ומגושמת באין שיעור. כל המשפטים שהם הולכים בלא מקור אלהי, יונקים ממקור הרע, וכל המשפטים האלהיים אין בהם כלום מהרע, כי אם הכל נובע ממקור הטוב של האמת והיושר כשהוא לעצמו. והענפים יש בהם מן השורש, פעמים בגילוי ופעמים רק בהעלם. ומשפטי הגויים ברובם נובעים מן האנוכיות הגסה הזאת, שעליה בנויה החברה הפוליטית של האנושיות, עד אשר לא באה למידה הנבואית העליונה של כיתות החרבות לאיתים. אחת היא מלחמת ד' של ישראל, שיסודה הוא רק הגברתה של האורה האלהית, הדורשת את יסוד המשפט ממקורו הטוב. ובכל מקום שאתה מוצא אגוריאיות של גויים, אף על פי שדנים כדיני ישראל, אסור לדון בפניהם, שנאמר (שמות כא, א) "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", לפניהם ולא לפני אומות העולם. כי המקור של החברה האנושית, המפורדת ללאומים לוחמים זה בזה בלא רחמים, יונק הוא עדיין ממקור הרשעה, והצורה המשפטית באה לא מהמלחמה נגד העול בכלל, אלא מהרשעה וצרות העין נגד האיש האחר שאינו בעל אותו הרכוש, וההזדמנות הארעית שנתדמו הדינים בצורתם החיצונית, אינה יכולה לטהר את הזוהמא המקורית של נטיית הנפש שיסוד המשפט יונק ממנה.

(ב, רסז)

יב. ברכת העינים

"לשנה האחרת שכחה, והשקיף בה שתיים ושלוש שעות" (ברכות כח ע"ב). אנו אומרים תפילתנו על פי דעת המייסדים האלוהיים, וגם שרגשותיהם גבהו מאוד מדרכינו, אנו סומכים על דעתם הרוממה האלוהית. אמנם הוא עליו השלום, המייסד והמתקן, דרש שתהיה תפילתנו נובעת ממעמקי נפשו הקדושה לכל פרטיה. אבל התפילה של הברכה למינים היא צריכה מעמד נפש גבוה ונשא מאוד, כדי שתבוא דווקא מטהרת לב קדוש, הדבק באלוהים חיים ומכיר שכל בריותיו חביבים לפניו, כי מעשי ידיו כולם. אלא, שעם כל זה יגביר שכלו על הרגשתו וידמה בזה לאדון כל המעשים, שמנהיג עולמו במשפט עם הרחמים. ורק בהיות האלוהי הלזה מוכשר לזה הייתה עליו יד ד' לקדשו בקדושה עליונה למען תקן תפילה זו, אבל הציורים הטהורים משתכחים וצריכים לסיעתא דשמיא, ולשנה האחרת השקיף שתיים ושלוש שעות עד שמצא בנפשו את הכשר הקדושה והטהרה הראויה לברכה זו, שנאמרה לפי מילותיה ברוח שנאה, ושתהיה עם כל זה מלאה רוח אהבה וחסד, ורק קנאת ד' צבאות, בחשקו אל תכלית השלמות, בהגלות כבוד ד', בסור כל מניעה וכל סיג, תעשה זאת.

(עולת ראייה א', רעח)

אמנם, לפעמים מתגבר חושך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה גם כן. אבל זה אי אפשר כי אם במי שבא למידה זו להיות חס ושלום שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית הלב, כמו המינים שמפרש הרמב"ם בהלכות תפילה (א, ב) שהיו מצירים לישראל, וגם זה היה קשה לחכמים מאוד לתקן, על כן הכריז רבן גמליאל: "כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים" (ברכות כח ע"ב), והוצרך לתקנה דווקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מידה של שנאה כמו שהיה מרגלא בפומיה: "בנפול אויבך אל תשמח" (אבות ד, יט), כדי שיכוין ביסוד הברכה דוקא על אותם שכבר אבדו את הסגולה כולה. ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאף על פי שהן שפלות מאוד בעניין הבחירה, ועל כן הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאוד ד' ישמרנו, מכל מקום אור הסגולה מאיר בהם, ועל כן הם מחבבים מאוד את כללות ישראל וחושקים בארץ ישראל ובכמה דברים טובים ויקרים מהמידות שהם באים מסגולת ישראל בטבע נפשם- הם מצוינים בהם.

(אגרת תקנה)

אחת מסיבות הנטיות הכפרניות היא ההצטיירות שאורח החיים הטבעיים הישרים לאדם, מבלעדי הציור האלהי, הוא הפוך מאורח החיים שבא עם הציור ההוא. אבל זהו כולו הפוך מתורת ישראל. דרך ארץ קדמה לתורה (ויקרא רבה ט, ג).

(פנקס י"ג, פסקה קיג)

המינות מתאמצת לקרוע את העולם, לפרוק עול המעשה. עבודה זרה ותרנית היא, הביאו לבוקר ובחכם לשלשת ימים מעשרותיכם וקטר מחמץ תודה. חשבה בגאות זדונה לספוג מן הקודש רק אורח הרעיון והרגש, וזהו הכל רק לתועלתה ולאהבת עצמה, אין לה שום הכרה בכבוד שמים, ובתוכן של עבודה אלהית, אבל מתאוה היא לאותה המנוחה והשלוה שהבטחון והאמונה נותנים, אבל לסיג את החיים במעשה אינה חפצה, אחוזה היא יותר מדאי בהגסות הגופנית ואינה יכולה לותר עליה כו'. בהפקרם של המעשים, המחשבה והרגש מוכרח הוא להטמע בעומק הרשעה, ומה שיראה איזו יפיות איננה כי אם כסף סיגים מצופה על חרש, שפתים דולקים ולב רע. הסליחה והתשובה שלה נעשית בסיס לדבר האסור ולזוהמת החיים. אין בה אותה הטהרה וההגדרה של מניעת אחטא ואשוב, אחטא ויום הכיפורים מכפר, שבאופן זה באה התשובה להעלות את החיים בטהרת אמת, להחיות את העולם ולבנותו בתואר מעלה, לעשות את הטוב ואת הישר בכל אומץ, ולסור ממוקשי רע בכל עוז ותעצומות מלחמה, והתשובה בעומק אמונת סליחתה היא סוללת את דרך האורה, ומגשמת את המטרה של טהרת החיים בפועל. לא כן היא באותה באר צרה נכריה. הסליחה היא לה מטרה בשביל הסרת העול הנשאר עדיין בעמקי הרוח, מאין יכולת לאטום את הלב לגמרי, כדי להנצל ממוסר הכליות ומכאוביו, והמטרה היא להוסיף חטא על פשע.

(ה, קמט)

המינות היא הנוטלת את זיו העולם, המחשיכה את עיני הבריות, בקציצת הנטיעות ממקור השורשים העליונים שלהם. כל הרעות, הרשעיות והטומאות הנם טמונים בעומק חובה. זוהמת החיים, שפך דמים, שנאת הבריות, התמוטטות יסוד העולם, העכבת התעלותו והתפתחותו, השפלת שיא גבהו הפנימי, גאותו המקודשת, שעל ידה הוא מתעלה, השפלה הגבה והגבוה השפל, הכל כלול ביסוד הרשע של המינות.

(ה, רלח)

המינות תפשה את התוכן של האמונה הטבעית, אבל הרעה לעשות במה שהפרידה אותה מכל מה שלמעלה ממנה, וממילא קצצה את הנטיעות כולן. האמונה הטבעית היא בסיס, כלי הגון להכיל בו ולהכניס בתוכו את האורות העליונים, שעומדים למעלה למעלה מכל חק וטבע, ועל ידי זה מתעלה האמונה הטבעית ומזדככת, וטבע האדם והעולם כולו מתעלה ומזדקק, ובא ומתקשר לשלמות צורתו האידיאלית, בתיאור המחשבה הקדומה האלהית. הנתקתה של האמונה הטבעית משרשה, והתפרדותה מכל המקורות העליונות שלה, גרמה שתוכני המעשה של המצוות אין להם בסיס על מה שיסמכו, ושקר אין לו רגלים, וממילא היא עצמה מתהפכת לרועץ.

(ז, קכא)

זביחת היצר הרע הוא הניגוד המוחלט להמינות. היצר נזבח ונאפס, לא בורחים ממנו ומתכנסים בתוך הציור הרוחני, מסתלקים מן הרשות של הרע, שנחשב בטעות לרשות בפני עצמו בעל שליטה מיוחדת. הודאה בעבודה זרה זו עוקרת את האדם ואת העולם מיסוד העולם. לא מספיק כלל מה שישנא את הרע באמירה והתרגשות. אחרי ההודאה במציאות שליטתו, כבר הוא אחוז ברשתו. והרע העולמי נח לו לותר על כל, להניח להיות מגדף ומחרף אותו, טופל עליו כל תיעוב, ובלבד שיודה בשלטונו. אבל האמת העליונה יודעת שאין עוד, אמת מלכנו אפס זולתו. היצר נזבח, וסופו להשחט ולהאבד מן העולם, ורוח הטומאה אעביר מן הארץ. והעולמות כולם, העולם הבא והעולם הזה, יחד כולם לכבודו נבראו. וכל הזובח את יצרו ומתודה עליו, כאילו כבדו להקב"ה בשני עולמים, שנאמר זובח תודה יכבדני. סמוכה היא לתשובת המינות המבוטאה בהגדה הסנהדרית (מג ע"א) אין תודה יהרג, שנאמר וזובח תודה יכבדני (תהלים נ, כג).

(ה, סז)

אמר ליה ההוא צדוקי לברוריה, מאי דכתיב "רני עקרה לא ילדה", משום דלא ילדה רני, כו' אלא רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה דלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו. הדבר ידוע שהתחלקות מפלגות בעם גדול, הוא דבר המועיל לשכלולו של העם כשהולכות בנתיב הצדק, כמו מפלגת חכמים, חסידים, אומנים, איכרים. ואפילו מפלגות של דעות מחולקות בדרכי המוסר וההנהגה, במדיניות או בעבודת ד', מביאה כל אחת תועלת וטובה, כי כל מפלגה משכללת מקצוע מיוחד שמועיל לעבודת הכלל ושלמותו. אמנם כל זה אינו מדובר כי אם בשיטות ומפלגות כאלה, שאינם נוגעים בחיי העם העיקרי להרסו. אבל הכתות הרעות העומדות בישראל לפעמים להרס תורה ומצות, שהם בית חייהם של ישראל, הם אינם נולדים מטבע רוח הכללי של העם, כמו שאר כתות ומפלגות המועילות לשכלול והתפתחות. כי הכתות הנוגעות בחייהם של ישראל, לשום איבה בין ישראל לאביהם שבשמים, לבטל אחדותן של ישראל וקדושתן על ידי מרידה בתורה בכלל, להשפיק בילדי נכר ודעות רעות וזרות שהם כרקב לישראל. הם אינם פורחים מרוח העם הפנימי האמיתי כשאר מפלגות מועילות. ואין בכח כנסת ישראל כלל להוליד גידולים רעים ומאירים כאלה, רק מרוח משחית חיצוני נולדו. על כן לא יתדבקו בישראל להיות עצם מעצמי האומה, כי אם בהכניס להם מפלגה ושטת כחה מסוימת, יתפרדו מעל אהלי יעקב ויטמעו בין העמים כי לא לד' המה. וכדברי חז"ל על כיוצא בזה "הני מערב רב קאתו", או מסטרא דערב רב. על כן על שאלת הצדוקי, ששאל איך רני משום דלא ילדה, הלא מפלגות שונות ומתחדשות מועילות להכניס רוח חיים והשקפות חדשות טובות בכלל העם. השיבה לו יפה, כי כל זה רק במפלגות המרחיבות לבנות את בית ישראל, אבל כגון הצדוקים, המכים בדעותיהם הנתעבות את בית ישראל לרסיסים, כי לבד ההשחתה החוקית בהיבטל ההשענה על הקבלה ותורה שבעל פה, תהיה תורה שבכתב נתונה לכל אחד לפי סגנונו, עד שלא יוכר בהמשך הזמן שום שיווי בין הנהגה של עיר לעיר, וכאלה, ומזה תוצאות לביטול התורה ומשפטיה בכלל. כי היש גבול לאמר לפירושים זרים העולים על רוח כל איש חושב עצמו לחכם, לאמר עד פה תבא. על כן ילדי שקר כאלה, שמחה היא לכנסת ישראל שאין בטבעה להוליד בנים לגיהנם כותייכו. ולא מכנסת ישראל נולדתם, כי אם מרוח זדון או סכלות הנשאב מבארות נשברים זרים. על כן אי אפשר להם להתקיים בישראל.

(עין איה ברכות פרק א' פסקה קכד)

יג. על הצדיקים

האחדות הגדולה, שצדיקים טובים, אדירי הקודש, מרגישים בעצמם מרוב אהבתם את כל היצור, שהיא הולכת ומתרכזת בצדיקי ישראל, באהבת ישראל האידיאלית, היא ממשכת אליה את אור החיים ויסודו של כל יחיד ויחיד, ומהפכת את כל הנטיות היחידיות והמעשים שלהם לטובה ולקדושה. מרוב תשובה מאהבה של אנשי מופת הללו, מתהפכים כל הפשעים לזכיות, ואור החיים היותר רוממים וקדושים מאיר על ידי כל פעולה וכל שיג ושיח של כל יחיד ויחיד שבישראל, והוא עומד הכן להתגלות בשעת הכושר, אשר מהרה יבא ויגלה ויראה.

(ג, לב)

מההכרות הפנימיות המתעוררות ועולות בלבם של צדיקי הדורות, נשמתם מתעלה, ואורה מתגדל, ועם גדולת אורה והתגברותו, מגדלת היא האורה הפנימית של כל הנשמות כולן. הקשר הנשמתי של כל ישראל, שיש הרבה צינורות מקלחים זיו חיים מאחד לחבירו, ולמעלה למעלה ישנה אחדות גמורה בצרור החיים השורשי שלהם, פועל הוא שהעליה האורית בוקעת היא על ידי הארתם של הצדיקים בכל הנשמות כולן, בין שהם מרגישים אותה התוספת הרוחנית, בין שאין מרגישים אותה.

(ג, י)

כל דורש אלהים באמת, כל צדיק יסוד עולם, בכל מקום שהוא נמצא, בין נגלה בין נסתר, הרי הוא פודה נפשי תדירי לכל הבריות, משיח אלהי יעקב הוא. מרוח המשיחיות נשמתו היא חיה, נזר אלהים על ראשו, ושמן משחת אלהיו עליו.

(ו, רסג)

יד. בנין ירושלים

והנה דייק ואמר: "בהר הקודש בירושלם" אף שידענו שהר הקודש הוא בירושלים, אלא שהוא מכוון נגד מה שאמר: "האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים", שכפי מה שביארנו הוא מכוון נגד הנדחים מצד התאווה ושרירות הלב ומצד הדעות הרעות והטעויות. כי חז"ל אמרו בב"ר על הפסוק: "ד' יראה" (בראשית כב, יד) ששם בן נח קרא שם המקום שלם, ואברהם אבינו ע"ה קראו יראה, וצירף הקב"ה את שני שמותיהם וקראה ירושלים (בראשית רבה פרשה נו, י). והכונה שיש שני מיני שלמיות: השלמות האחת שיהיה שלם בדעות ואמונות האמתיות, והשנית שיהיה שלם במדותיו לעמוד נגד יצהר הרע. והנה הכרת גדולת השי"ת והעבודה בדעות אמיתיות היא עבודה יותר עליונה מהשלמות של הגבלת המעשים. ובמלכי צדק כתיב: "ומלכי צדק מלך שלם כו' והוא כהן לאל עליון" (בראשית יד, יח), הכונה שהיתה כהונתו כהונה עליונית שכלית, על כן קרא שלם שקבע עיקר העבודה בשלמות השכלית. ואברהם אבינו הוסיף על זה שקבע בו גם כן קדושה מעשית, שיהיה אפשר על ידי זה לכוף כל התאוות כולן לרצון השי"ת. אם כן בירושלים כלולות שתי הקדושות, קדושת השכל להורות הדעות האמתיות, וקדושת המעשים להכניע היצר הרע והתאוות. ועל ידי המאור שיופיע מפנימיות קדושת נפשותיהם של ישראל ידחו ב' היצרים, היצר האשורי, והמצרי. על כן אמר ש"ביום ההוא יתקע בשופר גדול", פירוש שופר שיעשה פעולה כוללת להוציא מהנעלם אל הגלוי כללות הקדושה שבנפש הישראלית, ועל ידי כך "ובאו האבדים" בדעות רעות שלהם, "בארץ אשור" שהם הולכים אחרי שרירות עיניהם, ומה שהם שרים בשורייני דעינים ואובנתא דלבם דתלי בה (עי' עבודה זרה כח ע"ב) אף שתועים מאד הם מחליטים ללכת בה, "והנדחים בארץ מצרים" ונמכרים לתאות רעות, ויחדו ישתחוו לד' להשמע למצוותיו ולהכניע מפניו "בהר הקודש בירושלם" שכולל הגנה נגד ב' היצרים של דעות ושל תאוות מצד שם ירא-ושלם.

(מדבר שור עמוד סז)

כו' ישוו נא בדעתם כי כבודה של ירושלים הוא כבודנו, כבוד האומה כולה, שאנו מתאמצים תמיד להוקירו בגאון רוח ושכל טוב.

(אגרות א, שעא)

"ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו" (תהלים קכב, ג). רוח החיים החי לעולמי עד, הדעה העליונה והנצחית, מצא את מנוחתו בהר ציון אשר אהב סלה כו'. וביציון אוה למושב לו, ומירושלים לא זזה שכינה מעולם. כשאנו באים לדבר על ירושלים אז שחו כל בנות שירי החול, כאבן ידמו כל רגשי תרבויות שונות לקוחות מכל גויי נכר. פה ד' בדד ינחנו. פה גאון ישראל עומד בכל הדר גאותו, לא נכנעה גאות עולם אשר לו מכל החורבנות הרבים, מכל גלי הצרות אשר על ראשו עברו. אדרבה, הם הוסיפו לו עמדה ועוז, גאות עלומים והדרת שיבה כו'.

שתי מתנות טובות נשתלמו לנו במלואן מירושלים, עיר מקדש מלך: גאון הקודש וגבורת החיל. מעת אשר חרבה עירנו ושמש בית מקדשנו ונוטל כבוד מבית חיינו נחשכו לנו שני המאורות הללו. גאון הקודש חדל תת את כוחו, אור הנבואה האלוהית הועם, רוח הקודש פסק וחשכים הלכנו נודדים בגויים. גבורת החיל חדלה גם היא לעומת זה, נתדלדל כוחנו והננו כצללים נהלכים בארצות נכר. שתי המתנות האלוהיות הללו, הקדושה והגבורה, שאין קץ לזיון ותפארתן בהיותן משולבות שתיהן יחדו, נתקו זו מזו וכל אחת בפני עצמה נתדלדלה דלדול אחר דלדול, עד אשר מחשכת הגלות המנוולת נדבקו בנו טומאת כפירת אלהים תחת גאון הקודש ורשלנות ומורך לבב תחת גבורת החיל. ושני הנגעים המאררים הללו הולכים ומלפפים אותנו ואוכלים אותנו בארץ אויבינו כו'.

כשאנו מדברים ועסוקים בבנין ירושלים הלא הנה עומדים אנו בגיא חזיון. תבנית הקודש וההראל ובנין בית המקדש, אשר לא יעלה עוד כעת על לב איש לאמר שיכוננהו ידי אדם בימינו בכל שיא גובה קדשו, כבר יתנו עלינו איזה קוי אור מהודם. והדעה שהננו העם אשר לו בית תפילה לכל העמים נועד, הגוי אשר ירומם את רז אור חיי האמונה בסוד שיח קדושה לרום גבהו, לפלס נתיב לאושר אין קץ לכל גויי תבל, בגדלותו ותפארתו בודאי הרבה יותר מאשר פלס להם בירידתו ודלדולו, הדעה הזאת ההולכת ומתאמצת בפועל החיים בבנין ירושלים, אשר ילך ויקיף את כל נאות יעקב מסביב בכל הגויים אשר הודחו ובכל החורים אשר התחבאו שמה עם שרידי חרב, היא תתן לנו פנים חדשות ותחדש כנשר נעורינו בגאון שם ד' מהיכל קדשו, תרחיב את מחשבתנו ותעורר את חושי הקודש העמוקים להיות נוהרים אל גאון ד' ואל טובו, מלאי חיים וגבורה אדירה.

והרוח אשר יצאה מירושלים הבנויה, אשר כל הגוי כולו מקצהו ישתתף בה, רוח אלהים יהיה ורוח הקודש יקרא לו באמת ובצדקה, בגאון יצעד ממעל לכל קולטורות זרות אשר כל הטוב שבהם ימצאו כבר ערוכים ושמורים ברוחו באור קדשו וגבורתו, וקול התור אשר ישמע בארצנו מציון מכלל יופי קול יעקב יהיה במלא עושרו, תפארתו ואמיתו כו'.

נדע נאמנה כי כל אוצר הטוב של רגשות הקודש, של גבורת אלהים, הקשור והכמוס בזיכרון ירושלים ומהותה הפנימית, יגלה ויראה לנו להודיע לעיני רוחנו ודור בנינו לפי רוב המעשה. וכל אשר נהיה יותר עסוקים, כל יחיד וכל ציבור, כל קבוצה וכל סיעה, לשכלל את ירושלים ולפארה, וכל אשר ימלא אויר עולמנו מקצה בחשק בנין ירושלים והדר שכלולה, כה יוסיף אור רוח קודש ד' אשר בתוכיות נשמתנו להופיע ולהתלהב, ומלחמת קיומנו הרוחנית תיקח לה צורה חיובית.

(מאמרי הראיה 298-301)

אמנם "ירושלים" מבטאת בהבלטתה את המטרה של קדושתנו מצד עצמה בתור המגמה היותר גבוהה באידיאליותה של הויתנו הישראלית, בעד עצמנו ובעד האנושיות כולה, המקום של בית המקדש, בית תפילה העתיד של כל העמים, המקום שבו ישבו הסנהדריה הגדולה אשר ממנה יצאה ותצא תורה לכל ישראל, זה מציינן השם "ירושלים".

(אגרות ג, תתסז)

והנצח זו ירושלים, וההוד זו כנין בית המקדש כו'. תכונת עמדתם של ישראל היא מושלמת בהיותה ממולאה בעז מלכותם באופן הראוי להם להתעלות כפי ערכם בתור עם גדול וקדוש, עם חכם ונבון, כשהם לעצמם. המלוכה, העז הלאומי, מקושר עם ירושלים ששם ישבו כסאות לבית דוד. החוסן הלאומי הישראלי פגש בדרכו מכשולים רבים ועוד הוא עלול לפגוש, ואת כולם ינצח בעז ד' ויעמוד לנצח. נבדל מזה הוא רוח ד' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין נמצא התכונה של הפגישה להתפשט בכחו, כי לא נצטוינו לשאת חרב ומלחמה ולקרא בשם ד' לעמים לא ידעוהו, כי אם כאשר יגדל שם ישראל ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת הקדושה ושלוה העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה, שבהם רפודה קדושתן של ישראל בלא פגישה ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' אלהי ישראל. אם כן בית המקדש מקום האורה לא בנצח יתגבר, לא בהוראת ניצוח המורה התגברות של פגישה על ההתנגדות, כי אם בהוד הנתון עליו ברוח החן והקדושה, לפניו יכרעו איים ועמים רבים יבקשו פני ד' בהר ציון על פי תביעה הבאה מהכרה פנימית מצדם, שזהו ערך פעולת ההוד, כהוד מלכות הנתון על מלך רב צדק ואביר חכמה, שמאהבה ורוממות נפש ירוצו הכל להיכנס תחת דגלו.

(עין איה ברכות פרק ט פסקה שיד)

יסוד התשובה הוא חשבוננו של עולם. שרשי החשבון הם למעלה מן החשבון, כמו שהתיאוריה של ערכי המספר עומדת היא למעלה מן המספר ופרטיו. ובשביל כך עיקר התשובה העליונה היא למעלה מן החשבון המפורט, והחשבון בא מתולדתה. ו"קופה של חשבונות" היתה דוקא למטה מירושלים, מפני שירושלים עצמה היא "משוש כל הארץ", מכון השמחה של אור התשובה העליונה. (אורות התשובה טז, א)

שלא יהיה פירוד להבדיל חברון בפני עצמה ולהפריד בינה לירושלים ת"ו. וקל וחומר שלא להביא על ידי זה איזה טינה בלב קצת מאחינו בית ישראל להקטין חס ושלום מעלת קדושת ירושלים ת"ו נגד שאר ערי ארץ הקודש איזו שתהיה, שזהו ממש פגם איסור הבמות, והצעקה אשר הי' על בני גד ובני ראובן בבנותם המזבח, הכל הוא שלא להשוות אפילו קדושת מקום אחר בארץ ישראל לקדושת המקום אשר בחר ד', והעיר אשר נקרא שמו ית' עליה, וקל וחומר להפחית חס ושלום ממעלתה נגדה. כי דוקא ירושלים כוללת כל ארץ ישראל, ולא עיר אחרת, אם כן בכלל ירושלים נכללת גם כן קדושת חברון, ולא להיפך.

כו' למדנו, שעיקר הקדושה והמעלה תלוי דוקא בירושלים, שסוף כל סוף אין מקרא יוצא מידי פשוטו, דכי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים דוקא, אלא שקדושת ירושלים מאירה גם כן בכל ארץ ישראל. והוא הדין היתרון שיש ליהודא הוא מפני הקירוב לירושלים, כדפירש רש"י שכנו של מקום ירושלים והיא ביהודא, אם כן כל המעלה היא תלויה רק בירושלים, ואם כן עיקר ירושלים עדיפא מכל, ופשוט דמצות בנינה קודם וגדול משאר ערי הקודש. וראיה לדבר, דבגמרא דברכות גבי הנהנה מסעודת חתן אמרי' שם דף ו' ע"ב "ואם משמחו מה שכרו? כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים", ולא סתם מחורבות ארץ ישראל, אף על גב דפשטא דקרא דהביא ממנו ראיה כתוב סתם "כי אשיב את שבות הארץ", א"ו דבנין חרבות ירושלים גדול משאר ערי ארץ ישראל ועל כן נקט הגדול. וחלילה לחשוב, שהצדיקים הראשונים היו יכולים להתיישב בירושלים והקדימו עיר אחרת מארץ הקודש. והננו רואים גם עתה כל תלמידי חכמים וצדיקים משתוקקים להקדים ישיבת ירושלים, ורבים עולים לרגלים גם עכשיו, ומתפללים מוספים אצל כותל המערבי שיבנה במהרה בימינו אמן, בקדושה והתעוררות נפלאה כו'.

ואין צריך להאריך כלל בחשיבות ירושלים עיר הקודש, שהכתוב מעיד עליה "העיר אשר בחרתי", והיא עצמה נקראת צואר ומקום החיות, כדאיתא בתיקוני זוהר בתיקונים הנוספים תיקונא שתיאאה "צוארך כמגדל השן דא ירושלים, עלה אתמר כמגדל דוד צוארך, תכשיטין דילה כהנים לויים ישראלים", הרי שהיא עצמה היא מקום החיות כולה וכהנים לויים וישראלים הם מקשטים את הקדושה, ובודאי כל המרבה בתכשיטי קדושה הרי זה משובח. ואף על גב דהכונה כאן ביחוד על בחינת ירושלים ברוחניות, מכל מקום הכל אחד, ומכוון זה כנגד זה כו'.

ותודה לאל אין לנו עיר בכל העולם כולו שיש בה כל כך תורה ועבודה, צדיקים וגדולים, חסידים ואנשי מעשה, כמו ירושלים עיר הקודש תיבנה ותיוסד, וברוך השם היא מתווספת והולכת לעינינו מדי שבוע בשבוע, שמתקבצים אליה אחינו בית ישראל מארבע כנפות הארץ, והיא נבנית ברוך השם בבניינים חדשים על ידי אחינו הדבקים באהבת ירושלים בכל לבם ונפשם. והלא הפגם הראשון, שגרם חילוק מלכות בית דוד, וגרם לכל הגלויות והנפילות, בעוונותינו הרבים, היה השפלת ירושלים.

(אגרות א עמ' לד-לו)

טו. משיח בן דוד

בעקבתא דמשיחא, כל המתחבר בנטיית לבבו לתשועת ישראל, הוא בעל נשמה של צדיק עליון, שאי אפשר למודדו במידה בינונית.

(ב, סו)

הכניסה אל אושר החיים, של היחיד ושל הכלל, לא תהיה נגמרת בחפץ עדין לבד, להשתמש עם הכוחות המרוכשות כבר, או המנוחלות מני אז, לטובה, כי אם כשהרצון הטוב יתעמק כל כך, וישלח פארותיו ויעמיק שרשיו, עד כדי התגברות כח החיים לרכוש עוד הרבה אמצעים וכוחות, כדי להוציא על ידם אל הפועל את אותו אושר החיים המבוקש, של חפץ הטוב העדין והקדוש. איש חיל, זהו מובן הצדק החי, שמתהפך אז לכח פועל ומהוה. אין שום ישועה שלמה באמת, כי אם אותה שהנושע פעל להופעתה בפועל ידיו. וזהו יסוד הצדק שבעבודת האדם, רכישת כוחות וסידורם למטרת החיים היותר עליונים ומקודשים. וכשהחיים הכלליים באים לידי מדריגתם הגבוהה, מתעוררים כל הכוחות הכלליים, וכל הסביבה העולמית, המעשית והרוחנית, הנוגעת בהם, וכל המקורות העליונים שמהם הם צומחים ועולים, לפעול ולעבוד ביסוד היצירה של הישועה, ישועת הכלל וישועת העולם. אור ד' המופיע על עז החיל, על הצדק המחודש והמהוה, זהו תוכן מיושר מאור הקודש של הבריאה, התהוות העולם וכל אשר לו מאותו החפץ הקדום המלא עוז, המעוטר בגבורה ובכל אור קדשי קדשים, עדינות הטוב, החסדים הנאמנים עדי עד. "עתה ידעתי כי הושיע ד' משיחו, יענהו משמי קדשו בגבורת ישע ימינו". וכל יסוד צפיית הישועה, הבאה מתוך פלפול החכמה המנוחלת, חכמת הרזים, שאורו של משיח גנוז בה, ורוחו של אליהו המבשר המקנא, ציר השלום וההתעודדות הודאית, נוחה בה, היא היא יוצרת את הערכים של החיל, של רכישת הכוחות וריכוזם למטרת האושר העולמי הכללי, שכל האושר של כל נקודה מציאותית בה תלוי. זאת היא הופעת הכח היוצר את הויית הגאולה בכל מדרגותיה.

(ז, מב)

כשאנו נשאלים על החיים החברתיים, מה היא מגמתם, אין לנו תשובה מאותם החיים עצמם, כי אם זקוקים אנו לבוא לשאיפה של עולם גדול ונשגב מהם, שמקצת מזהרירותיו מתראות לפנינו בעולם הדעת, ובכל המרחבים של העולם הרוחני. ובה כבר אנו באים בהסכמה, שאי אפשר כלל שתהיה כל השאיפה האנושית שקועה רק באותן החיים החברתיים לבדם. ולא עוד, אלא שהדבר מוכרח הוא שאם יחדלו החיים החברתיים מיניקת לשדם מאותם החיים העליונים שהם לעלה מהם, ושהם עושים את הוייתם להויה מטרתית, יפחת מאוד הערך החיוני שלהם עצמם, וממילא יתגלו בקרבם מגרעות גדולות, עד שיהיו יורדים גם בערכם. ובשביל כך תיקון העולם דורש צפיית ישועה עמוקה ממעיני הישועה העליונים. ותקוותם של ישראל הנצחית לאורו של משיח, לאור ד' בעולמו, היא היא בסיסו של עולם, של כל מצביו, גם של העולם החברותי עם כל הסתעפויותיו, ומוכרח הדבר שאנשים צופים ימצאו, שכל מעינם יהיה שקוע באותן המגמות העליונות, וחזיונם יהיה עולה ומרעיף על גבי החזיונות החברתיים, הנוטלים כל כך מקום כמותי גדול בעולמנו.

(ז, סז)

צפיית הישועה היא מזככת את החיים, מרחבת את הדעת ומעדנת את הרוח.

(ז, ריט)

טז. שומע תפילה

התפילה היא אחת האמצעים היותר תרבותיים להשיג את המבוקשים, בין המבוקשים הרוחניים בין הגשמיים, בין הכלליים בין הפרטיים. ושלמותה של התפילה היא דוקא כשעוסק עמה בכל דרכי הפעולות של השגת המבוקשים, שאז מתאחדת התפילה עם האמצעים כולם, ומופיעה עליהם את כח החיים והפעולה המצלחת. התפילה המנסיכה רוח של עצלות אינה תפילה שלמה, וסימן הוא שלא נקלטה יפה בעומק נפשו התועלת הגדולה והמסודרת של התפילה, מפני הרבה קירות ברזל של קושיות ושאלות, המנקפות את הלב החלש והקטן על עיקר יסוד התפילה וערכה, שאז אף על פי שמתגבר נגד הרהוריו, ומסכים באמונה להאמין בתפילה, הרי היא אצלו רק בתור סגולה, שאמונת פעולתה רפויה היא, ולא בתור פעולה מסודרת מחוקי העולם, ולזה יתנשא האדם, בבינה פנימית, ובאחדו את כל עמל וכל כשרון, להשיג מבוקשו, את הכשרון הגדול של התפילה, שבאמת כל הכשרונות הישראליים תלויים הם בה.

(ד, צב)

התפילה פועלת לפי הערך של מהות הרצון של המתפלל. הרצון הטוב לגמרי, הוא מחוייב המציאות בעצמו, והוא איננו כי אם במקור העליון, אור אין סוף. וכל רצון מוגבל, לפי ערך טובו, ולפי ערך העומק של הטוב, כך הוא אומץ מציאותו, ולפי אומץ המציאות שלו, כך הוא אומץ גבורתו לפעול. וצדיקים גיבורי כח, הם וחפצם טוב, ולפי מדריגתו של כל אחד מהם בטובו, תפילתו פועלת. וצדיק בן צדיק, טוב רצונו יותר עמוק הוא מצדיק בן רשע, על כן תפילתו יותר נשמעת.

(א, תרסז)

התפילה היא מעמקת בנו את ההרגשה העליונה הקדושה, והיא התמצית של ספיגת אור חי העולמים שבנשמתנו, והיא זורעת בנו אורות קדושים, מצמיחים פרי ישועה, ולא לנו האישים הבודדים בתור פרטיותנו לבד, אלא כל מה שהתפילה עושה, היא עושה בעדנו ועמנו ביחושנו לכל היש כולו, לכל החיים והמציאות לכל ערכיהם, העבר העתיד וההווה. ומה נפלאו ההופעות, מה נשגבו ההתנוצציות, ההולכות ומתגברות, מכל תפילה, אפילו כשהיא עראית, פרטית ומבודדה, וקל וחומר כשהיא קבועה, כללית וחברותית. היא נובעת מהמעין האלוהי העליון, השכל המרום והקדוש, כל הנישא והנשגב, בו כלולים וממנו נובעים, ואליו היא שבה באדירות כוח, בחיל ובחוסן מלא קודש קדשים, ומוסיפה היא ברכה במעין החיים, מסרעפת היא את עץ החיים כולו ומפארת את ענפיו. פלגיו אשר ישקוהו מתחברים אלו באלו, ולשדים רבים ושונים, שכל אחד מלא זיו ונהרה ממלא נחלי עדנים, המספיקים אושר ותענוגי אצילות עולמים, מתאגדים יחד, והיו למקור ברכה, לנהרי אהבת עולם ואהבה רבה, וברכה ושלוש לכל היקום. ותפילת ישראל, בהנשאה למרום הקודש, בהרכזה בארץ חמדת עולמים, ובמקום מכוון מקדש אלוהי עולם, אדון כל המעשים ברוך הוא, שטפי נהורים עוברים בכל עולמים, נשמות מרובבות מתחדשות בזיו של מעלה, והאידיאלים העליונים מתנשאים בגיאות קדושה, והכבוד העליון מתברך עדי עד, "ברוך כבוד ד' ממקומו".

(ח, כט)

יז. עבודה

בתמיד היה כלול כל נצוצי החיים של הנפש הבהמית של כל ישראל, והיה מתעלה בכללו על ידי הקרבתו, ועמו היו מתעלים כל נצוצי החיים שירדו בכל עונה מעונת היום על ידי ההליכה השפלה של החיים. ולא עוד אלא שהיו מתרוממים הכחות היורדים, והרגשות והרצונות המחשבות והמעשים הנגררים עמהם, למעלה למעלה, והיו העונות מתכפרים, ורישומם נמחק, והם מתהפכים לזכיות, ואור ד' מתדבק ומתחבר עם נשמת האומה כולה על ידי עליה זו, "קרבני לחמי לאישי". ורשימה גדולה מעליה זו ירגיש כל אחד מישראל לפי מעלתו, מאמירת פרשת התמיד בכל יום, שהיא עושה בסגולתה מעין פעולתה העליונה של העשיה הגמורה. וכפי אותה המידה שהמעשה הגמור הוא יותר חזק מהאמירה, היו כחות החיים יותר חזקים, וממילא גם כחות הבהמיות וירידתם העמוקה יותר חזקה, וממילא היתה העליה יותר אמיצה, וצריכה לכח יותר מרובה. כמובן יש להחיים המפעמים בכח רב ערך יותר עליון, באין ערוך ואין דוגמא כמעט, להחיים שהם רק צל חיים לגבי החיים הגמורים כשהם מלאים בחילם, בעת אשר הכבוד עומד במלא קומתו וזיו חייו, בבית חיינו. אבל חסד עליון לא עוזב אותנו, וגם בעבודתו בחר בנו לחלקו, ומעשינו הקטנים עם שיח שפתותינו עושים גדולות ונצורות, שבמלאת החיים בכל צביונם רק אז יגלה ערכם הנשגב.

(א, תתכו)

העבודה, והתפילה ביחוד, היא פעולה מעשית, פועלת על הנפש המתפללת ועל העולם כולו, כמובן היותר רחב ויותר כללי של ההויה. וההשכלה האנושית, כשתבוא למרום חופשתה, תכיר את הערך הגדול שיש להרצון של האדם, בהיותו מתעלה אל החשק האלוהי, ובהיותו דורך באלה הדרכים שמביאים אותו לרום מטרתו, שהתפילה, המחוברת עם חיים טהורים, תוריים ושכליים, היא אחת מהם. ויותר מהתפילה המבוטאת, שיש להחליפה במוסר פרטי, המכשיר רק את הדמיון של האדם, מלאה חיים היא העבודה האלוהית, שמתגלה ברב חיל גבורתה בעבודת הקודש והמקדש, שיבנה במהרה בימינו. אז ירומם רוח האדם ורצונו, בהתעלות נפשו על ידי התעלות החלקים המאירים

בנפש הבהמה, שערך החיים שלהם בהיותם קשורים עם גויית הבהמה, אינו גדול כל כך עד כדי לגעל את הריסות החיים שלהם לשום מטרה נשגבה, בין גלויה בין סודית כו'.
 הצפיה לבנין המקדש ולעבודת הקרבנות היא השאיפה היותר אצילית ויותר עליונה מכל מה שכל רוח עדין וכל נשמה שירית עליונה יכולה לצייר. עילוי החיים בפועל, עילוי העולמים, התקשרות כל החיים באור חי העולמים, בחיים האלוהיים ההולכים ושופעים, המחיים כל חי, השולחים אורם מרום גובהם על שפל תחתיות ארץ, המתפשטים על אדם ועל בהמה יחד. וכל האדם וכל החי אחוז הוא בחוברת, נפש הבהמה בנפש האדם היא קשורה. כשמתחררת נפש הבהמה מאסור גייתה על ידי המחשבה האנושית, בקרבן לד', מתאחדת היא עם רוחניות מחשבה אצילית, מרוממת עמה סכום עליון ועשיר מאוד מכוחות החיים, והעולם מתנועע למעלה למעלה. אין העילוי מורגש כי אם לחווי קודש, ולהרגשת ההמון התמימה.

(ב, ב)

אומרים הקרבנות, שבשביל השאיפה האלהית צריך האדם להיות אזור בגבורה, להיות מוכן ללחום עם עצמו ועם העולם. לאבד צרכים כדי למצוא. אמנם מה שמאבדים בשביל השאיפה האלהית אינו איבוד כי אם מציאה ורוממות. מה שנאבד בעד התשוקה של הדבקות בה', הרי הוא מתעלה. ואין ראוי להיות מתעלה כי אם מה שכבר העילוי מושרש בו רק מהבהמה הטהורה ומהעוף הטהור, מהצמח המיוחד יקרב קרבן לה'. רק האספקלריה המאירה באורה הצלול, יודעת היא במה השורש המבורר כבר נמצא. עד שהוא ראוי להתעלות על ידי האיבוד בשביל השאיפה האלוהית.

(ג, ר)

יח. הודאה

הכרת טובה היא העמוד המוסרי היותר גדול ונשגב, שכשיתפתח כל צרכו בלבנות בני אדם יהיה עוזר מאוד אל התיקון הכללי. כי אנו רואין שגם עכשיו שלב בני אדם מלא הוללות וטמטום הלב מכח סדרי החיים הגרועים מתגבר מאוד, מכל מקום במה שהרגש האנושי מגיע להכרת טובה, הוא פועל להכשיר את הנפש להביע במה שיכול את הרגשה העדינה הזאת במאמר ובפועל.

(עין איה שבת, פרק א פסקה טו)

כששתלם כל צרכו יביא את הטובה היותר שלמה בעולם, שעם הדעת שתתגדל עד שלכל האנושיות יהיה מבורר מהו החפץ העליון בעולמו, שהוא תיקון ושכלול כל הברואים כולם בחומרם ורוחם, בשכלם ומוסריותם, בכלל ובפרט, יניע בחזקה רגש הכרת הטובה החזק מאוד את גלגל החיים של כל המעשים היותר טובים ויותר קדושים ומביאים טובה לעולם, ויסיר כל תקלה וכל פגע מדרך האדם הכללי והפרטי.

(שם אות יח)

ההודאה לה' היא עומק חופש המחשבה, והדרגה המביאה לחירות מורחבת זו היא התפילה.
 (ג, קבז)

כשרוח החופש מתאזרח בעולם, החיים מתעדנים, והכל מלא רצון. אז מתעורר בחוזקה הרגש הטהור של הכרת טובה, ומביא להופעה אלהית אצילית, קשורה בשמחת החיים ומילואם. כל הקרבנות בטלים, וקרבן תודה אינו בטל לעולם, אלא מתוך התמצית של כל הקרבנות הבטלים, הרי הוא מתמר ועולה ברב כח.

(ג, קעו)

יט. ברכת שלום

יש טועים וחושבים שהשלום העולמי לא יבנה כי אם על ידי צביון אחד בדעות ותכונות, ואם כן, כשרואים תלמידי חכמים חוקרים בחכמה ודעת תורה, ועל ידי המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבזה הם גורמים למחלוקת והפך השלום. ובאמת אינו כן, כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דווקא על ידי הערך של ריבוי השלום. הריבוי של השלום הוא, שיתראו כל הצדדים וכל השיטות ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו, מקומו וענייניו. ואדרבא גם העניינים הנראים כמיותרים או כסותרים, יראו כשמתגלה אמיתת החכמה לכל צדדיה, שרק על ידי קיבוץ כל החלקים וכל הפרטים, וכל הדעות הנראות שונות, וכל המקצועות החלוקים, דווקא על ידם יראה אור האמת והצדק, ודעת ד' יראתו ואהבתו, ואור תורת אמת כו'.

ד' יברך את עמו בשלום. וברכת השלום, הבאה עם העוז, היא השלום של התאחדות כל ההפכים, אבל צריך שימצאו הפכים, כדי שיהיה מי שיעבוד ומה שיתאחד, ואז הברכה ניכרת, על ידי הכוח של אלו ואלו דברי אלוהים חיים. ועל כן שלום הוא שמו של הקב"ה, שהוא בעל הכוחות כולם, הכל יוכל וכולם יחד, יהי שמו הגדול מבורך מן העולם עד העולם.

(עולת ראייה א' עמ' שלא)

השלום צריך שיהיה מושרש בתור מושג היותר קדוש עד שראוי הוא להיות נכנס בכלל שמותיו של הקב"ה. כי יסוד השלום הוא שתהיה מגמת הפנים של כל רצון פרטי הנמצא במציאות משתוה עם החפץ הכללי, שנובע מהתכלית הכללית של כל המציאות כולה כו'. והדרך להביא את הכלל כולו אל אותה התעודה, שמונחת בו ויוצאת ממנו לכל פרטיו, אינה באה כי אם על ידי אור התורה האלהית, שהיא ברכת השלום היחידה בעולם ואין עוז אלא תורה (שיר השירים רבה ב, ג), שנאמר (תהלים כט, יא) "ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום".

(עין איה שבת, פרק א' פסקה יג)

המחשבה על דבר האחדות של המציאות בכלל, מביאה למחשבה של אחדות הנשמות באופן פשוט, ומיד היא משפיעה על ידי תולדתה זו את ההשפעה היותר טובה, את האידיאל של השלום והאהבה הכללית, שכל המידות הטובות, האישיות והחברותיות, צומחות ממנו.

(ב, קנו)

יותר מכל עם ולשון אין אנחנו יכולים לסבול את הסתירה ואת אי האחדות הנפשיית. סגולת עולמים היא בנו השלום והאיחוד בצורתם האידיאלית. ולכן כל פיזורנו הוא רק עראי, והננו עתידים להתאחד, ולהיות גוי אחד בארץ.

(ג, קנד)

נצד לישוני פריע

הדיבור נקרא לשון על שם תכנו הפנימי, ונקרא גם כן שפה על שם מובנו החיצוני. מפני שהרע האמיתי הנמצא בדיבור הוא רוע הדעת הכוזבת שביסודו, אמר שינצרהו ד', שלא תהיה פנימיות כוונת לשונו פונה לדבר רע בדעה רעה ומזקת. ושפתי החיצונית לא תדבר דבר, שיוכל להביא לידי הפסד וטעות עם מה שאינו לפי הכוונה הפנימית, שזהו מרמה- שאין הדברים כליבו.

(עולת ראייה א רצא)

וּלְמַקְלָלִי נִפְשֵׁי תַדְמִים

הנפש מתעוררת מאוד להתפעל מהרושם של קללה, מפני שהקללה היא ציור שלילת מציאות הנפש, בכללה או בחלקיה, ועל כן בחפץ הקיום הנטוע בה היא מתרגזת מזה מאוד. אבל מי שהשלים ציורו שאין לכל נברא מציאות אמיתית מצד עצמו, כי אם מצד השפע האלוהי שעליו להחיותו ולהמשיך מציאותו, לא יחוש ונפשו תידום למקלליו, כי לא תוכל שום קללה לפעול נגד רצונו יתברך. (שם)

וְהָיוּ לְרָצוֹן אֶמְרֵי-פִי, וְהִגִּיזוּן לִבִּי לְפָנֶיךָ ה', צוּרִי וְגֹאֲלִי.

"אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות, לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות" (ברכות ט ע"ב). הבקשה על התפילה, שהיא תתקבל ברצון, כשהיא באה לפני התפילה הרי היא עצמה מוסיפה לעורר את לב האדם וכוונתו הרצויה לתפילה. אבל לעומת זה כאשר בקשה זו באה אחרי התפילה, אז היא מוסיפה להמשיך את פעולתה של התפילה גם בזמנים שלאחר כך, וזוהי תכלית התפילה, שתוסיף תת פריה, מעין התרוממות הנפש שבתפילה, גם בטובה וישרה של הנהגת האדם אחר כך. אמנם, אפשר שתפעל התפילה לשעתה על האדם רגשי קודש רוממים כאלה, שאי אפשר לו להתאימם עם הנהגתו התמידית, ולפי זה היה ראוי להתפלל לפני התפילה כדי להתרומם לרום המעלה בתפילה, שיהיו רגשי הקודש מקובלים בה לשעתם. אבל דוד הוא הגבר הוקם על, שהוא יש לו קימא בעלית רגשותיו, ומדאמרה לאחר שמונה עשרה פרשיות למדנו את היתרון של המשכת ההתרוממות התפילה להתקיימותה בפועל במידותיו המעשיות, שהוא יותר עיקרי בתכלית התפילה מההרגשות היותר נעלות, שאינן כי אם לשעתן. ומה ילמד האדם לקדש את כל חייו עד שיהיו קרובים לרגשי הקודש המושכלים בשעות הקדושות של התפילה.

(שם עמ' רצב)

וְהָיוּ רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. וְשֵׁם נִעְבְּדֶךָ בְּיָרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וְכִשְׁנַיִם קְדְמוֹנוֹת. וְעַרְבָה לָהּ, מִנְחַת יְהוּדָה, וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם, וְכִשְׁנַיִם קְדְמוֹנוֹת.

בעלי החיים, הקרבים למזבח, חל בהם עצמם התיקון על ידי התעלותם להיות זבח לד'. שכיון שאין בהם דעת אינם מגיעים להתעלות זו כי אם במעשה הנעשה בהם בהעלות לד' דמם וחלבם, שהם עיקר מכוון הנפש. מה שאין כן האדם, אשר בלבו המבין ישכיל את מעשה הקרבן ויתקרב אל ד' בדעתו. אבל לעתיד לבא שפע הדעת יתפשט ויחדר אפילו בבעלי החיים, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד'", וההקרבה שתהיה אז של מנחה, מהצומח, תערב לד' כימי עולם וכשנים קדמוניות.

(עולת ראייה א, רצב)

הכח המחיה את נשמת ישראל, היא העריגה הנפלאה לבניין בית המקדש, ולהחזרת כבודו בתכלית שלמותו האידיאלית המקווה, שרק צפיה זו מרוממת את רוח כל הדורות כולם, לדעת שיש תכלית נשגבה לחייהם והמשכם ההיסטורי. ובנקודה עליונה זו גנוז כל עז החיים של קישור האומה לארץ ישראל. וכל המצוות התלויות בארץ, באיזה מידה שהן נוהגות, הן שומרות את הלח של טל חיים זה היסודי.

(א, תרמח)

היופי העליון, התפארת האלוהית, מושכת היא אליה את הנשמה, מעירה אותה מתרדמתה, ומקיצה לחיים את כל כוחותיה. מאירה היא עליה כאור שמש על צמחי חמד, ומפתחת אותה בכל ענפיה, המלאים כוח, פאר, נועם ורעננות. התשוקה ליחושי בית המקדש לבית ד' בראש ההרים, לכוהנים בעבודתם, לויים בשירים וישראל במעמדם, וכל קשורי הנפש שבנשמת האומה כולה אל

זבול קדשה, מעירה בכל יום נוי של עולם בלבן של ישראל, ומקימה מקדש עליון בנשמתו של כל יחיד, המתחילה תיכף בהתחלת סדר היום, בסידור הקרבנות והקטורת. כל מחשבה, ורגש ישראלי, המתרום בעליוניותו לרום פסגת נשמת האדם והעולם, מתמלאים חיים על ידי הופעת לב זאת, שיחידי סגולה מתברכים בה בכל יום, ומופיעים בגניזת כוחם על הכלל כולו, על גוי ועל אדם יחד.
(א, תרו)

כישמתפללים

מתפשט כח הרצון.

והדבר העפישט את כח הרצון ביותר,

הוא כשמכוונים במילוי הרצון אל ד',

כשהמחשבה דביקה באלהים,

והרצון דבק בו אז בקשר מחשבתי פנימי.

אז כל כוחות הנפש מתגדלים ועל כל גבול,

והרצון הטוב והמעולה, בהתפשטו ביותר, פועל הוא את טובו.

התפילה היא פעולה עמיש,

ככל פעולה שהטבע שלה מורגש.

אענם הכל תלוי בגודל קדישו של הרצון היחידי של המתפלל,

ויש התוכן האלהי המעלא את נשמתו.

ותפילתן של צדיקים עושה עהפכה גדולה לטובה בערכי העולם כולו.

עה עתר זה עהפך את התבואה בגורן עקום לעקום,

אף תפילתן של צדיקים עהפכת דעתו של הקב"ה עמידת רגזנות לעידת רחמנות.

אין הפילוסופיה, המבינה את העדר השינוי ברצון ד', יכולה לגעת בגובה זה, שהוא כולל בקרבו את כל השינויים בהשוואה נצחית.

בתנועות הרצון של האדם כלפי האלהים, בבירור טובו,

עופיעה בהשוואה זו התגלות אור ד' באדם ובעולם לטובה,

כמו שכל ההוויות הטבעיות פועלות את גילויי שינוייהן

עתוך ההשוואה האיתנה של המציאות כולה.